

БОШКО ТОМАШЕВИЋ

ПЕСНИШТВО ФАКТИЧНОСТИ ИЛИ О ТОМЕ КАКО СЕ ОНА ОБЈАВЉУЈЕ У ПЕСНИШТВУ

Свако ваљано песништво садржи битне елементе једне херменеутике фактичности. Изван тих оквира песништво готово да једва допире до свога битног позива, ма од каквих других излажућих (реторичких) фактора оно било сачињено. Садржаност херменеутике фактицитета у песништву квалитативна је ознака у равни начина (и разлога) постојања песништва уопште. О томе ће бити речи у овом раду.

На почетку, могли бисмо да формулишемо једно питање: зашто је, наиме, херменеутика фактичности генино својство позива песништва? – Зато, одговарамо, што је *фактичност* човековог опстанка „ознака за онтолошки карактер” нашега „највластитијега бића”. Песништво, попут философије, на један посве конкретан начин, излаже (философи би рекли „тумачи”) оно *фактичко* човековог опстанка. *Фактички* пак како овај појам разуме Хајдегер (M. Heidegger), као и онако како ћемо га ми у нашем раду разумевати, значи: „нешто што се у погледу *и*ако бивствујућег карактера бивствовања артикулише полазећи од себе самога и што на тај начин „јесте””, при чему синтагма „фактички живот” још казује: „наш властити опстанак као *и*у узет у било којој онтолошкој релевантној изричитости карактера његовога бића”.¹ Човек песник својом песмом излаже фактичност човековог *ојсијанка*. Но, само то рећи није довољно.

---

¹ Мартин Хајдегер, *Онтологија. Херменеутика фактичности (Ontologie. Hermeneutik der Faktizität)*, у: Martin Heidegger: GA, Bd. 63, „Vittorio Klosterman”, Frankfurt am Main 1995. Овде наведено према српском преводу Часлава Д. Копривице, „Академска књига”, Нови Сад 2007, 14.

Наиме, овоме ваља придодати следеће: песмовање песника који казује опстанак јесте начин његовог сопственог опстанка, односно, то је његов опстанак у стању тока у коме се он сâм налази, „а у својем (изузетном) начину и *проналази ... ѿо јесѿ себе самога обезбеђује*”.² Дакле, човек песник излаже у песми оно *сојсѿвено свога ојсѿанка* и, генерално гледајући, излаже опстанак Човека у његовој свагдашњости, односно његово ту-бивање. Стога се, с једне стране, може рећи да је песничково песмовање једна врста „против-могућности” његовог личног начина опстанка, али, с друге стране, ништа не стоји насупрот, да се тврди да је поезија „обузела сâм опстанак”, тако што га је упутила њој како би он, опстанак, био изложен тумачењу и, евентуално, средствима поезије био протумачен. Овим смо, заправо, рекли следеће: песник поезијом из ситуације опстанка „који је њој раван” излаже фактичност опстанка у ономе ко-шта-како-зашто-чему-куда нашега Себе-ту-постојања, односно бивања. Наш сопствени опстанак пре него што се обратио песништву и философији дат нам је у тренутку самог трајања као загонетан. Тек накнадно, ма колико накнадност чина певања спрам живљења понекад била готово занемарујуће мала, неки од нас бивају навођени да се обрате песништву, односно да га практикују како би тиме било покушано да буде протумачено оно што нам стално и увек испонова измиче, наиме, опстанак сâм. Дакле, песничко и мислилачко тумачење фактичности опстанка, увек је, по природи ствари, нешто што се накнадно остварује. У тим радњама човекове покренутости ка себи самоме садржано је изворно закашњење, но оно песмотворачком чињењу не умањује смисаоне сврхе нити ефикасност у погледу његовог тумачења и разумевања фактичности. Песништво одражава живи однос спрам *како* човеког искуства, па је оно стога специфично језичко исказивање једне непатворене експликације човековог „*ја сам*”, односно његовог смисаоног бића који лежи у његовој конкретно егзистенцији и схватљив је у равни живота самог. Уколико у философији постоји, од стране Мартина Хајдегера, заснована једна херменеутика фактицитета тубивствовања (*Dasein*), онда ту исту херменеутику фактичности садржи себи прирођено и сâмо песништво, само га оно на другачији начин излаже. С обзиром на то да херменеутика излаже приступ фактичности тубивствовања, онда то, и не мање, чини и сâмо песништво. И њему, наиме, припада моћ да излаже фактичност тубивствовања, будући да је фактичност тубивствовања у окриљу живота увек на путу

---

² Мартин Хајдегер, нав. рад, 67.

према разумевању самог себе. Ово разумевање припада квалитету самог тубивствовања. Другим речима, може да се каже да је сâмо разумевање природни квалитет фактичности, односно, како Хајдегер вели, „бивствовање фактичкога живота одликује се тиме што он јесте у ономе Како бивствовања *мо̀гућно̀сци* себе самога” („daß es ist im Wie des Seins des *Möglichseins* seiner selbst”),³ при чему се песништво томе, на свој начин, придружује или, боље речено, „уплиће”. Јер оно је, спрам осталих човекових радњи, егзистенцији најближе. – Зашто? – Стога, велимо, јер оно – то му је сврха – износи на видело опстанак, користи се речима, које *већ јесу* опстанак, или су пак услов човековог опстанка и нису никакве „накнадности”, већ на свој начин „захватају опстанак”. Речи, како би рекао Хајдегер, јесу некаква „предимовина” („Vorhaben”), оне деле са опстанком „његов онтолошки карактер”.⁴ Зато је песништво као реч-на (worthafte) делатност човековом опстанку природјена остваривост, односно у опстанку природно пућење ка самоме опстанку. Песничком карактеру песништва припада оно исто што стоји у самом онтолошком темељу опстанка чије „карактерне црте” Хајдегер наводи у оквирима тзв. „лепезе онтичке упитности”, а чији су карактери: „брига, немир, стрепња, временитост”. И у њему, наимае, станује (пребива) онтолошки тренутак, будући да оно на светлост днева износи битне црте човекове егзистенције. Још у свом главном делу *Бивсцивовање и време (Sein und Zeit, 1927)* Хајдегер ће указати на чињеницу да се „тубивствовање (Dasein) уз помоћ песмовања о себи самом обавештава (verständigt) и појми (begreift) о својој егзистенцији”. Тубивствовање и песнички исказ, обоје показују нужно интересовање у погледу тога шта је бивствовање. Песмовање унутар језика, штавише, искушава нескривеност бивствовања у чему оно пак помаже тубивствовању да оно уопште и може да постави питање о бивствовању. На томе почива онтолошки квалитет песништва. Песмовање је у прилици да искушава нескривеност бивствовања, јер оно, по својој природи и своме задатку, води језик назад „у његов првобитни суштествени облик” (zurück in eine ursprüngliche Wesensform”),⁵ заправо тамо где се бивствујуће „показује у својој истини”. Тако долазимо до Хајдегеровог исказа о језику по коме је „језик кућа бивствовања у коме станујући егзистира човек тиме што, чувајући

³ Исто, 22.

⁴ Исто, 23.

⁵ Martin Heidegger, *Über den Humanismus*, Frankfurt a. Main 1991 (девето издање), 6.

је, припада истини бивствовања” („Vielmehr ist die Sprache das Haus des Seins, darin wohnend der Mensch existiert, indem er der Wahrheit des Seins, sie hütend, gehört”).⁶ Песмовање пази на тај однос. Оно увек тражи суштинске речи за оно што се налази унутар свакодневног говора бивања човека-у-свету. Суштинске речи које песништво у своме говору износи увек су пак узете из онога стања језика који „сакупља стање нескривености” („versammelt die Sprache des Geschehen der Unverborgenheit”),⁷ односно стања језика који тражи „истину бивствовања” („Wahrheit des Seins”). Не само мишљење, но песмовање посебно, јесу човекове делатности „на путу ка језику” („unterwegs zur Sprache”). Оно *циџа* тражења песништва јесте не само питање о бићу бивствујућег где се с обзиром на бит језика мора питати о бити бивствовања бивствујућег, што је најтежи и најсуштинскији задатак песништва, но његовој суштини припада и излагање фактичности (Faktizität) тубивствовања (Dasein), при чему се има у виду чињеница да је тубивствовање увек изложено фактичности. Песништво које хоће управо *ио* да изложи бива увек на путу, при чему је то његово бивање на *иуиу* саставни део његове дефиниције. Пошто, како рече Дилтај (W. Dilthey), „живот у реалним животним категоријама коначно, самог себе излаже: живот /хвата/ живот” („Das Leben legt sich in den realen Lebenskategorien letztlich selbst aus: Leben erfaßt /hier/ Leben”)⁸ то је томе закону изложено и само песништво. Указивање на фактичност протежности живота и са тиме повезано самоизлагање обавезује делатно поље песмовања на исто то: наине да покуша да изложи „то *циџа* је проживљено, од чега је живот садржан, на чему се он држи” („das, was gelebt wird, wovon Leben gehalten ist, woran es sich hält”).⁹ У таквим оквирима може посебно да се издвоји једна категорија, којој и сâм Хајдегер у својим излагањима начина бити живота даје посебан значај. Реч је, дакако, о категорији бриге (Sorge) у чему пребива „основни извор смисла живота по себи” („der Grundbezugssinn des Lebens an sich”)¹⁰ и који се

⁶ Martin Heidegger, *Über den Humanismus*, нав. изд., 24., хрватски превод *Писмо о хуманизму*, у: М. Хајдегер: *Крај философије и задаћа мишљења. Расправе и чланци*, Загреб 1996, 170.

⁷ Otto Pöggeler, *Der Denkweg Martin Heideggers*, Stuttgart 1994, 279.

⁸ Wilhelm Dilthey, *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*, у: *Gesammelte Schriften*, VII, прир. Bernhard Groethuysen, Stuttgart, Göttingen 1961, 136.

⁹ Martin Heidegger, *Phänomenologische Interpretationen zu Aristoteles. Einführung in die phänomenologische Forschung*, GA, Bd. 61, Frankfurt a. Main 1994, 86.

¹⁰ Исто, 86.

протеже од бриге за „свакодневни хлеб” („tägliche Brot”) па све до питања о смислу и значају живота. Читава ова и оваква распрострањеност категорије бриге у људском животу у његовој конкретности ураћа у оно што називамо искуством живота. Песништво говори о томе искуству. У песништву тубивствовања огледа се један прадаван метафизички човеков зор његовог боравка на земљи који иде од његовог сазнања да је коначан до његовог порива да ту где је буде вечито. Песништво у целини покрива ту човекову драму. С друге стране, од човека песника потиче захтев да ономе што ствара подари дуго трајање у свести потомака, да надтраје сопствено време свога земаљског пребивања, управо у смислу познатог топичког мотива западноевропског песништва који се, примера ради, огледа у Овидијевом чувеном „Durat opus vatum” (из Овидије, *Amores*, III, 9) или у Хорацијевом „Exegi monumentum aere perennius” (Хорације, *Carminum liber* III, 30). Но, ово малопре речено о „exegi monumentum” било је само један екскурс у специфично поље онога о чему песник у својој приватности сања. Окрећући се на другу страну – ка говору о бити песништва – затичемо се у нечему посве другом, на име у онтолошкој равни одређења суштости песништва (*We-sensbestimmung von Dichten*). У том смислу кажемо: Бити песништва припада на песнички начин разумевање и тумачење тубивствовања, односно разумевање и тумачење човековог емпиричког искуства света (*empirischen Erfahrungswelt*). „Песништво открива”, каже Фридрих Вилхелм фон Херман (*Friedrich-Wilhelm von Herrmann*), „на један саслушавајући начин бивање-у-свету тубивствовања” („*Die Dichtung offenbart in einer vernehmlicheren Weise das In-der-Welt-sein des Da-seins*”)¹¹. Али песништво не само да открива, оно и разумева (дакако, не на когнитиван начин) тубивствовање у смислу да оно, песништво, изражава и разумева сâму фактичност. Оно је, у извесном смислу, херменеутика, с тим што је овде реч о специфичној *песничкој* херменеутици која, попут херменеутике фактичности, само другим средствима, „има задатак да онтолошки карактер свагда властитог опстанка њему самоме учини приступачним и да то саопшти ...” („/*Hermeneutik/ hat die Aufgabe, das je eigene Dasein in seinem Seinscharakter diesem Dasein selbst zugänglich zu machen und mitzuteilen ...*”).¹² Видимо да Хајдегеров говор који се односи на херменеутику фактичности није нимало требао да

¹¹ Friedrich-Wilhelm von Herrmann, *Die zarte, aber helle Differenz. Heidegger und Stefan George*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1999, 18.

¹² Маргин Хајдегер, *Онџолоџија...*, 21.

буде измењен када смо исти хтели да употребимо у аналитичком видокругу наше теме која се бави песништвом фактичности. И један и други начин говора о херменеутици фактичности, филозофска и песничка, односи се на *излагање фактичностии*, на разумевање самога себе опстанка, његовога *како* као *будностии за* и *сйрам* себе самога. Такође видимо: овде се не говори о опстанку, него опстанак *себе* говори у песништву; другим речима, он се самоизлаже. Песништво обухвата (захвата) опстанак на његовом извору. Оно је један од начина опстанка који говори опстанак. Опстанак јесте у песништву, коликогод је (истовремено) у самоме себи. Фактичност се објављује у песништву стога што између тога двога не постоји никаква раздаљина. Не постоји ни једно *и* нити некакво *је*. Другим речима, не може се рећи „песништво *и* опстанак”, нити „песништво *је* опстанак”. Евентуално, може се симболички представити: Певање = постојање. Но, чак и овај знак једнакости јесте сметња за разумевање близине о којој је реч. Јер, уколико бисмо употребљени симбол једнакости речима превели као „близина” и та би реч водила неспоразуму. Стога предлажемо да две речи: „опстанак” и „певање”, будући да, егзистенцијално гледано, једно другом припадају, спојимо у једну: *ојсїанакїевање*. Аналитику тога новопојма могуће је разматрати под окриљем онога што стоји у наслову нашега рада: песништво фактичности. У том смислу може да се, даље, каже следеће: *Ојсїанакїевање* јесте једна тоталност која се не дели ни на шта. Оно је једнако самоме себи и у себи самоме јесте. Оно говори/пева из живота и за њега. Ништа не прорачунава, ништа не „додаје”, јер је једноставна будност, односно, како би Хајдегер рекао, оно је „живо у једном изворном самотумачењу”, то јест, оно је феномен „самосусретања опстанка”. То шта песмовање пева јесте „свагда конкретна фактичност”. Како певање пева тако се свагда троши конкретна фактичност. Такође може да се каже да фактичност троши певање. Јесу, бивају, троше, ништа не јемче, простиру се са свиме и све јесу. Ако се у такво стање ствари покуша да умеша некакво певање које *їақво* није, (то јест, није оно о каквом овде говоримо), онда ћемо то друго певања назвати певање без корена, које прича о свему, али, *de facto*, не говори ништа. Оно је немо. Таква су многа певања: неаутентична. Она су, по дефиницији, издаја песмовања. *Ојсїанакїевање* самога себе обезбеђује и самога себе даје: сваку покренутост, свако стајање, сваку врсту човекове замишљености над нечим. Такво песмовање и о смрти говори као да је у њој док се дружи са опстанком. Говор о смрти природан је опстанкупевању. Тај говор је излет с оне стране физике, али, ипак, припада

„целокупној чињеници човека” (Spengler), односно једној „аналитици коначности” („Analytik der Endlichkeit”), то јест „метафизици тубивствовања” („Metaphysik des Daseins”). Кажемо, „излет”, јер упркос говору о „најконачнијем од коначнога” које носи дубље (старије) „порекло него човек”,¹³ суштински карактер опстанкапевања јесте излагање једнога *sum* (једнога *сам*) које самог себе води путевима искуства и имања кроз фактичку егзистенцију (тубивствовање), а у коме се, Хајдегеровим речима, „тубивствовање надаје као разумевање својега ту-стајања” („in dem das Dasein als Verstehen sein Da ist”).¹⁴ Али, сада се поставља питање како се, односно *кроз шти̇а* или *кроз че̇а* се унутар опстанкапевања „тубивствовање надаје као разумевање својега ту-стајања”. Идући пречицом како се не бисмо задржавали на бројним потпитањима, рећи ћемо да се тубивствовање у послу опстанкапевања превасходно излаже кроз језик. Опстанакпесмовање је једно од-говарање унутар језика на природу и суштину човековог тубивствовања. Да бисмо тако нешто могли да тврдимо претходно смо на неки начин (на који? – овде пут анализе до тога остављамо по страни) морали да знамо да се питање о бити језика (Wesen der Sprache) указује на путу питања о бити бића (Wesen des Seins), односно да у вези са „питањем о бити језика мора бити питано о б̇ити бивствовања” („des Wesen der Sprache zum Wesen des Seins gefragt werden muß”).¹⁵ Као и обратно. Заједно са пропитивањем бивствовања ствар опстанкапесмовања јесте пропитивање б̇ити језика. Зашто? – Стога, одговарамо, што бивствовање и језик припадају једно другом. Са филозофске тачке гледишта пак „увид у б̇ит човека као ту-бивствовања води ка увиду о тубивствујућој бити језика” („Die Einsicht in das Wesen des Menschen als Da-sein führt zum Einblick in das daseinsmäßige Wesen der Sprache”).¹⁶ Човек као ту-бивствовање егзистира као онај који покушава да „разуме сопствено биће али и начине бића других области бивствујућег” („als/ des Verstehens des eigenen Seins und der Seinsweisen der anderen Bereiche des Seienden”).¹⁷ Питање да ли то чини путем мишљења или путем песмовања у овом се случају показује неважним, јер човек и

¹³ Упореди: М. Heidegger, „Ursprünglicher als der Mensch ist die Endlichkeit des Daseins in ihm”. U. M. Heidegger: *Sein und Zeit*, Max Niemeyer, Tübingen 1977, 222.

¹⁴ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1977, 147.

¹⁵ Фридрих Вилхелм фон Херман, нав. рад, 44.

¹⁶ Исто, 14.

¹⁷ Исто, 15.

унутар мишљења и унутар песмовања покушава да чини исто. Стога, мишљење и песмовање две су ствари на истом путу. Штавише, Хајдегерово промишљање односа песмовања и мишљења, као и обратно, односа мишљења и песмовања указује на то да се наведени однос стиче у питању о бјити језика, односно у питању о бјити бивствовања, и то стога што, како је већ речено, „бивствовање и језик стоје у једном битном унутарњем односу” („Sein und Sprache /stehen/ in einem innigen Wesenszusammenhang”).¹⁸ Оно што опстанакпесмовање дела, односно чини, видимо, изузетно је сложено. У како његове делатности уплетен је језик, однос језика и бивствовања, односно бивствовања и језика, однос мишљења и песмовања, као и обратно, те однос језика и тубивствовања, односно тубивствовања и језика. Без осветљавања питања о бјити језика никада не бисмо знали шта је опстанакпесмовање, али ни без осветљавања тога шта је опстанакпесмовање никада не бисмо знали да је оно од-говарање на захтев тубивствовања да „разуме сопствено бивствовање као и начине бића других области бивствујућих”.¹⁹ Опстанакпесмовање упућено је дакле, на фактичност, то јест на нешто „што се у погледу *ī*ако бивствујућега карактера бивствовања артикулише полазећи од себе самога”²⁰ те му је својствено да *ī*о свога фактичког живота казује, односно, једноставније речено, упућено је да казује свој властити опстанак узет као „ту”. Хајдегера једначина: „живот = тубивствовање, *бивсѿвовање* у и *кроз* живот” („Leben = Dasein, *in und durch* Leben ‚Sein’”) која казује да је живот „један начин ‚бивствовања’”, односно тврди да „фактички живот” јесте „наш властити опстанак као једно *ī*у у било којој онтолошки релевантној изричитости карактера његовога бивствовања” („‘Faktisches Leben’: unser eigenes Dasein als das ‚da’ in irgendwelcher seinsmäßigen Ausdrücklichkeit seines Seinscharakters”)²¹ релевантна је и може посве неизмењена да важи и за одређење песмујућег карактера опстанкапесмовања. Није само философија, како Наторп вели „принципијелна онтологија” (prinzipielle Ontologie”), то јест „онтологија фактичности” („Ontologie der Faktizität”), него је то и песмовање. И ништа нам да то тврдимо не стоји на путу. Две дисциплине, философија и песмовање, садрже исти „прахабитус” упућености на тумачење и разумевање збитковнога карактера (Ereignischaraktere) живота. Основа

¹⁸ Исто, 44.

¹⁹ Видети белешку под бројем 17.

²⁰ Мартин Хајдегер, *Онѿологија*, 14.

²¹ Исто, 7.

овог „прахабитуса” обеју дисциплина људског духа лежи у узамној саприпадности бивствовања и језика која нам се навешћује и долази из таме времена. Заједничко порекло бивствовања и језика предајни је зденац у чије ћемо воде заћи кадгод се бавимо онтологијом фактичности. Но, ова чињеница не происходи ни из какве „теорије”, но се заснива на категоријалним структурама живота који је у битноме одређен опацитетом. Оно што опстанакпесмовање пева односи се на „историјски фактицитет живота”, односно на оно што се назива сопственим тубивствовањем „у свету”, и то у свакодневици боравка-у-свету. „Фактички живот”, каже Хајдегер, „говори језик света („die Sprache der Welt”) кад год говори са собом”. То није никакво изоловано „ја”, нити некаква „res cogitans”, но је нешто што говори ситуирано у своме „данас”, што је изложено својој „свакодневици” и својој „садашњости”. И тада – Хајдегеровим речником казано – не говори ништа друго до своје бриговање, односно казује о своме бригујућем (на земљи) опстанку окруженом садашњицом, једним сталним „Данас”. Песништво фактичности гради на томе своје здање. Оно је знак прастања песништва чији се такав зор истовремено указује и као његова суштост. Другим речима, песништво фактичности казује биће човековог Ту”, његову *existentia* у актуалитету (*actualitas*). На тај начин се увек испонова даје нови/исти смисао постојања песмовања: као човеково пропитивање да се бић човека у његовој патњи искуси још једанпут, па ипак изворно. Први пут човек живи своју свакодневицу, други пут му се она даје као одговор на удар егзистенције. Па ипак тај „одговор на удар” није никакво „песничко” *ћумачење* егзистенције него једна врста човековог *удомљења* у *еџзистенцију* које му се само у песмовању нуди. Песништво је уточиште и кућа тубивствовања. Оно је *еџзистенцијал* кога на први поглед користи само тзв. „професионални песник”. Но, то није тако. Човек као биће кога одређује његов језик, дакле сваки човек, носи се увек са истом грађом и са истим темељем усуда. Поезију пише свако, али на различите начине. Само „професионални песник” пише је на начин како се она ствара од Хераклита до Гиљена и Шара, дакле у извесној *аесџхеџица*, у извесној *гнози сџшла* која води такмичењу душâ да се наше ту-стајање-у-свету на најдубљи могући начин искушава и преда најреспектабилнијој густини израза (*Verdichtung*), казујући не само шта је тубивствовање, него и инаугуришући истину бивствовања. Није ли, подсећамо, у том смислу Волас Стивенс (W. Stevens) својевремено рекао да је „песништво она есенција – пошто се вера у Господа ‚предала’ – која као избављење живота заузима место те

вере”)? На крају овог кратког огледа рецимо и нешто што на први поглед можда и не припада пољу његовог досадашњег тока. Рецимо, на пример, да нас током дугог низа година промишљања о природи песништва никад није напуштало уверење да је поезија поезофична, да је песник заправо поезоф, песник и философ, кога дефинише његова воља и жеља не само да песмује, но и да мисли. Колико својевремено Борхесу, толико ће и нама заувек остати страно одбијање које обузима критичара када се у поезији суочи са мишљењем. Такво његово одбијање говори само о томе да му је свако промишљање о бити поезије било уместо првим, последњим задатком што, опет, код нас изазива не мало чуђење и може да буде предмет неког нашег будућег промишљања.

(2009)